

محمد علی امیر معزی

راهنمای ریاضی

در تئوری خوشه‌بندی

سرچشمه‌های عرفان در اسلام

ترجمة نورالدين الله دینی

فهرست

٩ ..... اختصارات نام مجلات و مراجع عمومی .
 ١١ ..... سخن مترجم .....
 ١٣ ..... پیش گفتار .....

فصل ۱. مقدمه: بازگشت به منابع ....

۲۱	۱.۱ عقل و خرد
۳۱	۱.۲ باطن‌گرایی و عقل‌گرایی
۳۸	۱.۳ منابع
۴۲	۱.۴ ماهیت و مرجعیت احادیث امامیه
۵۱	۱.۵ نوشت‌ها

۲. وحدة بيشيني، امام.

۷۸	۱.۲ جهان‌های قبل از جهان: فروغ هدایت
۸۷	۲.۲ انسانیت آدم: سفر نور
۹۴	۳.۲ رؤیت بالقلب (دیدن با دل یا در دل)
۱۱۱	۴.۲ حاملگی و تولد (ولادت)
۱۱۶	به نوشته‌ها

فصل ۳. وحدت امام کیانی (۶)

۱۵۵	۱.۳ دیدگاه‌هایی درباره زندگی «سیاسی» امامان	۲۰۳
۱۶۶		علم مقدس

اختصارات نام مجالات و مراجع عمومی

<i>AIUON</i>	<i>Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli</i> , Naples
<i>BSOAS</i>	<i>Bulletin of the School of Oriental and African Studies</i> , London
<i>EII, EI2</i>	<i>Encyclopédie de l'Islam</i> , first edition, second edition
<i>EPHE</i>	<i>Ecole Pratique des Hautes Etudes</i>
<i>GAL</i>	<i>Geschichte der Arabischen Literatur</i> (Brockelmann)
<i>IC</i>	<i>Islamic Culture</i> , Heyderabad
<i>IOS</i>	<i>Israel Oriental Studies</i> , Tel Aviv
<i>JA</i>	<i>Journal Asiatique</i> , Paris
<i>JAOS</i>	<i>Journal of the American Oriental Society</i> , New Haven
<i>JSAI</i>	<i>Jerusalem Studies in Arabic and Islam</i> , Jerusalem
<i>Md</i>	Muhammad
<i>MUSJ</i>	<i>Mélanges de l'Université St Joseph</i> , Beirut
<i>MW</i>	<i>The Muslim World</i> , Hartford
<i>REI</i>	<i>Revue des Etudes Islamiques</i> , Paris
<i>RHR</i>	<i>Revue de l'Histoire des Religions</i> , Paris
<i>RSO</i>	<i>Rivista degli Studi Orientali</i> , Rome
<i>SI</i>	<i>Studia Islamica</i> , Paris
<i>ZA</i>	<i>Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie</i> , Berlin
<i>ZDMG</i>	<i>Zeitschrift der Deutschen Morganländischen Gesellschaft</i> , Leipzig-Wiesbaden

۱۷۸	یادداشت‌هایی درباره تمامیت قرآن	۳.۲
۱۹۳	قدرت الاهی	۴.۲
۲۰۱	پی‌نوشت‌ها	
۲۳۷	فصل ۴. وجود ماورای فیزیکی امام	
۲۳۸	۱.۴ نظر امامیه درباره قدامت اطلاعات	
۲۴۹	۲.۴ امام و غیبیت او: جنبه‌های باطنی	
۲۵۷	علم حساب جمل	
۲۵۹	۳.۴ بازگشت و قیامت: جنبه‌های باطنی	
۲۷۱	پی‌نوشت‌ها	
۲۹۷	۰ نتیجه‌گیری	
۳۰۶	پی‌نوشت‌ها	
۳۱۳	۰ ضمیمه: برخی پیامدهای غیبت: مذهب فردی و مذهب جمعی	
۳۲۲	پی‌نوشت‌ها	
۳۲۹	۰ کتابنامه	
۳۵۳	۰ فهرست اعلام	
۷.۱	۷.۱ تراویه فوجه نبلاء کاریانه در مساجد	۷۷
۷.۲	۷.۲ بیان مقدمه آنکه استخاره	۷۸
۷.۳	۷.۳ به لوبانه از (نبلاء) سلقلات استخاره	۷۹
۷.۴	۷.۴ (تکلیف) بایقی پنجه از	۸۰
۷.۵	۷.۵ تراویه پل اعلیٰ عرض ۷.۵	۸۱
۷.۶	۷.۶ بالعلاء فی سلسلة فتن فتنیه بالعلاء	۸۲
۷.۷	۷.۷ فتن	۸۳

که می‌توانند از این دیدگاه پیش‌بینی کنند. این دیدگاه این است که این افراد از این دیدگاه پیش‌بینی کنند که آنها از این دیدگاه پیش‌بینی کنند. این دیدگاه این است که این افراد از این دیدگاه پیش‌بینی کنند که آنها از این دیدگاه پیش‌بینی کنند. این دیدگاه این است که این افراد از این دیدگاه پیش‌بینی کنند که آنها از این دیدگاه پیش‌بینی کنند.

و این دیدگاه این است که این افراد از این دیدگاه پیش‌بینی کنند که آنها از این دیدگاه پیش‌بینی کنند. این دیدگاه این است که این افراد از این دیدگاه پیش‌بینی کنند که آنها از این دیدگاه پیش‌بینی کنند. این دیدگاه این است که این افراد از این دیدگاه پیش‌بینی کنند که آنها از این دیدگاه پیش‌بینی کنند. این دیدگاه این است که این افراد از این دیدگاه پیش‌بینی کنند که آنها از این دیدگاه پیش‌بینی کنند.

سخن مترجم

وجه خدا اگر شود منظر نظر
زین پس شکی نمایند که صاحب نظر شوی
(حافظ)

کتابی که اکنون پیش روی شما خوانندگان ارجمند قرار دارد، ترجمه‌ای است از اثر استاد محمدعلی امیرمعزی با عنوان انگلیسی:

The Divine Guide in Early Shi'ism: The Sources of Esotericism in Islam
که خود ترجمۀ Guide divin dans le shi'isme original: همان‌گونه که از عنوان کتاب پیدا است موضوع اصلی کتاب نقش و جایگاه امام در شیعه نخستین به طور کلی یا به طور خاص تدریسان پیروان و شاگردان نزدیک امامان(ع) تا زمان غیبت امام دوازدهم است. کنکاش در این حوزه معنوی با توجه به اهمیت و جایگاه این موضوع در ضمیر مذهبی تشیع، عموماً تلاشی است رضایت‌بخش همراه با اجر معنوی. اهمیت روش پژوهش و موضوعات مورد بررسی به قلم استاد امیرمعزی، به خوبی و در حد کفايت در مقدمه تبیین گردیده است و نیاز به شرح و بسط بیشتر ندارد. به هر حال لازم به یادآوری است که در خلال پژوهش متون تاریخی و روایات و احادیث ائمه(ع) و آنچه منسوب به آنها می‌باشد گاهی با رویکردها و تعبیرهای تاریخی مواجه می‌شویم که به زمان و شرایط خاصی در تاریخ دراز و پر فراز و نشیب تشیع مربوط می‌شود. اگرچه چنین موضوعاتی (مانند مُصَحَّف مخصوص ائمه یا مصحف حضرت فاطمه زهراء(س)، تمامیت قرآن، یا محتوای برخی از احادیث منسوب به ائمه(ع) در حوزه‌های مذهبی، اجتماعی و سیاسی) در تاریخ و میراث گرانبهای عقلانی و مذهبی تشیع وجود تاریخی داشته و دارند، ولی بسیاری از

۱۷۸	۳۷	۲۰۱	۲۰۲	۲۰۳	۲۰۴	۲۰۵	۲۰۶	۲۰۷	۲۰۸	۲۰۹	۲۱۰	۲۱۱	۲۱۲	۲۱۳	۲۱۴	۲۱۵	۲۱۶	۲۱۷	۲۱۸	۲۱۹	۲۲۰	۲۲۱	۲۲۲	۲۲۳	۲۲۴	۲۲۵	۲۲۶	۲۲۷	۲۲۸	۲۲۹	۲۳۰	۲۳۱	۲۳۲	۲۳۳	۲۳۴	۲۳۵	۲۳۶	۲۳۷	۲۳۸	۲۳۹	۲۴۰	۲۴۱	۲۴۲	۲۴۳	۲۴۴	۲۴۵	۲۴۶	۲۴۷	۲۴۸	۲۴۹	۲۵۰	۲۵۱	۲۵۲	۲۵۳	۲۵۴	۲۵۵	۲۵۶	۲۵۷	۲۵۸	۲۵۹	۲۶۰	۲۶۱	۲۶۲	۲۶۳	۲۶۴	۲۶۵	۲۶۶	۲۶۷	۲۶۸	۲۶۹	۲۷۰	۲۷۱	۲۷۲	۲۷۳	۲۷۴	۲۷۵	۲۷۶	۲۷۷	۲۷۸	۲۷۹	۲۸۰	۲۸۱	۲۸۲	۲۸۳	۲۸۴	۲۸۵	۲۸۶	۲۸۷	۲۸۸	۲۸۹	۲۹۰	۲۹۱	۲۹۲	۲۹۳	۲۹۴	۲۹۵	۲۹۶	۲۹۷	۲۹۸	۲۹۹	۳۰۰	۳۰۱	۳۰۲	۳۰۳	۳۰۴	۳۰۵	۳۰۶	۳۰۷	۳۰۸	۳۰۹	۳۱۰	۳۱۱	۳۱۲	۳۱۳	۳۱۴	۳۱۵	۳۱۶	۳۱۷	۳۱۸	۳۱۹	۳۲۰	۳۲۱	۳۲۲	۳۲۳	۳۲۴	۳۲۵	۳۲۶	۳۲۷	۳۲۸	۳۲۹	۳۳۰	۳۳۱	۳۳۲	۳۳۳	۳۳۴	۳۳۵	۳۳۶	۳۳۷	۳۳۸	۳۳۹	۳۴۰	۳۴۱	۳۴۲	۳۴۳	۳۴۴	۳۴۵	۳۴۶	۳۴۷	۳۴۸	۳۴۹	۳۵۰	۳۵۱	۳۵۲	۳۵۳	۳۵۴	۳۵۵	۳۵۶	۳۵۷	۳۵۸	۳۵۹	۳۶۰	۳۶۱	۳۶۲	۳۶۳	۳۶۴	۳۶۵	۳۶۶	۳۶۷	۳۶۸	۳۶۹	۳۷۰	۳۷۱	۳۷۲	۳۷۳	۳۷۴	۳۷۵	۳۷۶	۳۷۷	۳۷۸	۳۷۹	۳۸۰	۳۸۱	۳۸۲	۳۸۳	۳۸۴	۳۸۵	۳۸۶	۳۸۷	۳۸۸	۳۸۹	۳۹۰	۳۹۱	۳۹۲	۳۹۳	۳۹۴	۳۹۵	۳۹۶	۳۹۷	۳۹۸	۳۹۹	۴۰۰	۴۰۱	۴۰۲	۴۰۳	۴۰۴	۴۰۵	۴۰۶	۴۰۷	۴۰۸	۴۰۹	۴۱۰	۴۱۱	۴۱۲	۴۱۳	۴۱۴	۴۱۵	۴۱۶	۴۱۷	۴۱۸	۴۱۹	۴۲۰	۴۲۱	۴۲۲	۴۲۳	۴۲۴	۴۲۵	۴۲۶	۴۲۷	۴۲۸	۴۲۹	۴۳۰	۴۳۱	۴۳۲	۴۳۳	۴۳۴	۴۳۵	۴۳۶	۴۳۷	۴۳۸	۴۳۹	۴۴۰	۴۴۱	۴۴۲	۴۴۳	۴۴۴	۴۴۵	۴۴۶	۴۴۷	۴۴۸	۴۴۹	۴۵۰	۴۵۱	۴۵۲	۴۵۳	۴۵۴	۴۵۵	۴۵۶	۴۵۷	۴۵۸	۴۵۹	۴۶۰	۴۶۱	۴۶۲	۴۶۳	۴۶۴	۴۶۵	۴۶۶	۴۶۷	۴۶۸	۴۶۹	۴۷۰	۴۷۱	۴۷۲	۴۷۳	۴۷۴	۴۷۵	۴۷۶	۴۷۷	۴۷۸	۴۷۹	۴۸۰	۴۸۱	۴۸۲	۴۸۳	۴۸۴	۴۸۵	۴۸۶	۴۸۷	۴۸۸	۴۸۹	۴۹۰	۴۹۱	۴۹۲	۴۹۳	۴۹۴	۴۹۵	۴۹۶	۴۹۷	۴۹۸	۴۹۹	۵۰۰	۵۰۱	۵۰۲	۵۰۳	۵۰۴	۵۰۵	۵۰۶	۵۰۷	۵۰۸	۵۰۹	۵۱۰	۵۱۱	۵۱۲	۵۱۳	۵۱۴	۵۱۵	۵۱۶	۵۱۷	۵۱۸	۵۱۹	۵۲۰	۵۲۱	۵۲۲	۵۲۳	۵۲۴	۵۲۵	۵۲۶	۵۲۷	۵۲۸	۵۲۹	۵۳۰	۵۳۱	۵۳۲	۵۳۳	۵۳۴	۵۳۵	۵۳۶	۵۳۷	۵۳۸	۵۳۹	۵۴۰	۵۴۱	۵۴۲	۵۴۳	۵۴۴	۵۴۵	۵۴۶	۵۴۷	۵۴۸	۵۴۹	۵۵۰	۵۵۱	۵۵۲	۵۵۳	۵۵۴	۵۵۵	۵۵۶	۵۵۷	۵۵۸	۵۵۹	۵۶۰	۵۶۱	۵۶۲	۵۶۳	۵۶۴	۵۶۵	۵۶۶	۵۶۷	۵۶۸	۵۶۹	۵۷۰	۵۷۱	۵۷۲	۵۷۳	۵۷۴	۵۷۵	۵۷۶	۵۷۷	۵۷۸	۵۷۹	۵۸۰	۵۸۱	۵۸۲	۵۸۳	۵۸۴	۵۸۵	۵۸۶	۵۸۷	۵۸۸	۵۸۹	۵۹۰	۵۹۱	۵۹۲	۵۹۳	۵۹۴	۵۹۵	۵۹۶	۵۹۷	۵۹۸	۵۹۹	۶۰۰	۶۰۱	۶۰۲	۶۰۳	۶۰۴	۶۰۵	۶۰۶	۶۰۷	۶۰۸	۶۰۹	۶۱۰	۶۱۱	۶۱۲	۶۱۳	۶۱۴	۶۱۵	۶۱۶	۶۱۷	۶۱۸	۶۱۹	۶۲۰	۶۲۱	۶۲۲	۶۲۳	۶۲۴	۶۲۵	۶۲۶	۶۲۷	۶۲۸	۶۲۹	۶۳۰	۶۳۱	۶۳۲	۶۳۳	۶۳۴	۶۳۵	۶۳۶	۶۳۷	۶۳۸	۶۳۹	۶۴۰	۶۴۱	۶۴۲	۶۴۳	۶۴۴	۶۴۵	۶۴۶	۶۴۷	۶۴۸	۶۴۹	۶۵۰	۶۵۱	۶۵۲	۶۵۳	۶۵۴	۶۵۵	۶۵۶	۶۵۷	۶۵۸	۶۵۹	۶۶۰	۶۶۱	۶۶۲	۶۶۳	۶۶۴	۶۶۵	۶۶۶	۶۶۷	۶۶۸	۶۶۹	۶۷۰	۶۷۱	۶۷۲	۶۷۳	۶۷۴	۶۷۵	۶۷۶	۶۷۷	۶۷۸	۶۷۹	۶۸۰	۶۸۱	۶۸۲	۶۸۳	۶۸۴	۶۸۵	۶۸۶	۶۸۷	۶۸۸	۶۸۹	۶۹۰	۶۹۱	۶۹۲	۶۹۳	۶۹۴	۶۹۵	۶۹۶	۶۹۷	۶۹۸	۶۹۹	۷۰۰	۷۰۱	۷۰۲	۷۰۳	۷۰۴	۷۰۵	۷۰۶	۷۰۷	۷۰۸	۷۰۹	۷۱۰	۷۱۱	۷۱۲	۷۱۳	۷۱۴	۷۱۵	۷۱۶	۷۱۷	۷۱۸	۷۱۹	۷۲۰	۷۲۱	۷۲۲	۷۲۳	۷۲۴	۷۲۵	۷۲۶	۷۲۷	۷۲۸	۷۲۹	۷۳۰	۷۳۱	۷۳۲	۷۳۳	۷۳۴	۷۳۵	۷۳۶	۷۳۷	۷۳۸	۷۳۹	۷۴۰	۷۴۱	۷۴۲	۷۴۳	۷۴۴	۷۴۵	۷۴۶	۷۴۷	۷۴۸	۷۴۹	۷۵۰	۷۵۱	۷۵۲	۷۵۳	۷۵۴	۷۵۵	۷۵۶	۷۵۷	۷۵۸	۷۵۹	۷۶۰	۷۶۱	۷۶۲	۷۶۳	۷۶۴	۷۶۵	۷۶۶	۷۶۷	۷۶۸	۷۶۹	۷۷۰	۷۷۱	۷۷۲	۷۷۳	۷۷۴	۷۷۵	۷۷۶	۷۷۷	۷۷۸	۷۷۹	۷۸۰	۷۸۱	۷۸۲	۷۸۳	۷۸۴	۷۸۵	۷۸۶	۷۸۷	۷۸۸	۷۸۹	۷۹۰	۷۹۱	۷۹۲	۷۹۳	۷۹۴	۷۹۵	۷۹۶	۷۹۷	۷۹۸	۷۹۹	۷۱۰	۷۱۱	۷۱۲	۷۱۳	۷۱۴	۷۱۵	۷۱۶	۷۱۷	۷۱۸	۷۱۹	۷۲۰	۷۲۱	۷۲۲	۷۲۳	۷۲۴	۷۲۵	۷۲۶	۷۲۷	۷۲۸	۷۲۹	۷۳۰	۷۳۱	۷۳۲	۷۳۳	۷۳۴	۷۳۵	۷۳۶	۷۳۷	۷۳۸	۷۳۹	۷۴۰	۷۴۱	۷۴۲	۷۴۳	۷۴۴	۷۴۵	۷۴۶	۷۴۷	۷۴۸	۷۴۹	۷۵۰	۷۵۱	۷۵۲	۷۵۳	۷۵۴	۷۵۵	۷۵۶	۷۵۷	۷۵۸	۷۵۹	۷۶۰	۷۶۱	۷۶۲	۷۶۳	۷۶۴	۷۶۵	۷۶۶	۷۶۷	۷۶۸	۷۶۹	۷۷۰	۷۷۱	۷۷۲	۷۷۳	۷۷۴	۷۷۵	۷۷۶	۷۷۷	۷۷۸	۷۷۹	۷۸۰	۷۸۱	۷۸۲	۷۸۳	۷۸۴	۷۸۵	۷۸۶	۷۸۷	۷۸۸	۷۸۹	۷۹۰	۷۹۱	۷۹۲	۷۹۳	۷۹۴	۷۹۵	۷۹۶	۷۹۷	۷۹۸	۷۹۹	۷۱۰	۷۱۱	۷۱۲	۷۱۳	۷۱۴	۷۱۵	۷۱۶	۷۱۷	۷۱۸	۷۱۹	۷۲۰	۷۲۱	۷۲۲	۷۲۳	۷۲۴	۷۲۵	۷۲۶	۷۲۷	۷۲۸	۷۲۹	۷۳۰	۷۳۱	۷۳۲	۷۳۳	۷۳۴	۷۳۵	۷۳۶	۷۳۷	۷۳۸	۷۳۹	۷۴۰	۷۴۱	۷۴۲	۷۴۳	۷۴۴	۷۴۵	۷۴۶	۷۴۷	۷۴۸	۷۴۹	۷۵۰	۷۵۱	۷۵۲	۷۵۳	۷۵۴	۷۵۵	۷۵۶	۷۵۷	۷۵۸	۷۵۹	۷۶۰	۷۶۱	۷۶۲	۷۶۳	۷۶۴	۷۶۵	۷۶۶	۷۶۷	۷۶۸	۷۶۹	۷۷۰	۷۷۱	۷۷۲	۷۷۳	۷۷۴	۷۷۵	۷۷۶	۷۷۷	۷۷۸	۷۷۹	۷۸۰	۷۸۱	۷۸۲	۷۸۳	۷۸۴	۷۸۵	۷۸۶	۷۸۷	۷۸۸	۷۸۹	۷۹۰	۷۹۱	۷۹۲	۷۹۳	۷۹۴	۷۹۵	۷۹۶	۷۹۷	۷۹۸	۷۹۹	۷۱۰	۷۱۱	۷۱۲	۷۱۳	۷۱۴	۷۱۵	۷۱۶	۷۱۷	۷۱۸	۷۱۹	۷۲۰	۷۲۱	۷۲۲	۷۲۳	۷۲۴	۷۲۵	۷۲۶	۷۲۷	۷۲۸	۷۲۹	۷۳۰	۷۳۱	۷۳۲	۷۳۳	۷۳۴	۷۳۵	۷۳۶	۷۳۷	۷۳۸	۷۳۹	۷۴۰	۷۴۱	۷۴۲	۷۴۳	۷۴۴	۷۴۵	۷۴۶	۷۴۷	۷۴۸	۷۴۹	۷۵۰	۷۵۱	۷۵۲	۷۵۳	۷۵۴	۷۵۵	۷۵۶	۷۵۷	۷۵۸	۷۵۹	۷۶۰	۷۶۱	۷۶۲	۷۶۳	۷۶۴	۷۶۵	۷۶۶	۷۶۷	۷۶۸	۷۶۹	۷۷۰	۷۷۱	۷۷۲	۷۷۳	۷۷۴	۷۷۵	۷۷۶	۷۷۷	۷۷۸	۷۷۹	۷۸۰	۷۸۱	۷۸۲	۷۸۳	۷۸۴	۷۸۵	۷۸۶	۷۸۷	۷۸۸	۷۸۹	۷۹۰	۷۹۱	۷۹۲	۷۹۳	۷۹۴	۷۹۵	۷۹۶	۷۹۷	۷۹۸	۷۹۹	۷۱۰	۷۱۱	۷۱۲	۷۱۳	۷۱۴	۷۱۵	۷۱۶	۷۱۷	۷۱۸	۷۱۹	۷۲۰	۷۲۱	۷۲۲	۷۲۳	۷۲۴	۷۲۵	۷۲۶	۷۲۷	۷۲۸	۷۲۹	۷۳۰	۷۳۱	۷۳۲	۷۳۳	۷۳۴	۷۳۵	۷۳۶	۷۳۷	۷۳۸	۷۳۹	۷۴۰	۷۴۱	۷۴۲	۷۴۳	۷۴۴	۷۴۵	۷۴۶	۷۴۷	۷۴۸	۷۴۹	۷۵۰	۷۵۱	۷۵۲	۷۵۳	۷۵۴	۷۵۵	۷۵۶	۷۵۷	۷۵۸	۷۵۹	۷۶۰</

پیش گفتار

از زمان پژوهش‌های گلدت‌سیه‌ر در سال ۱۸۷۴ میلادی (Beiträge zur Literaturgeschichte der Shi'a und der sunnitischen Polemik, Vienna, 1874) و اثر هالم در سال ۱۹۸۸ (Die Schia, Darmstadt, 1988) بیش از یک قرن به مطالعات علمی تشیع به طور اعم و مطالعات امامیه به طور آنچه پرداخته شده است. شماری از اسلام‌پژوهان و شرق‌شناسان به این مهم‌ترین شاخه اسلام علاقه نشان داده‌اند به طوری که شمار مقالات، آثار و تک‌نگاشت‌هایی که به این موضوع اختصاص یافته، قابل توجه است. با وجود این، وقتی در مورد امامیه نخستین سخن می‌گوییم، یعنی اظهار عقاید امامان تاریخی شیعه امامی، که بعد‌ها دوازده‌امامی خوانده شدند، با کمال تعجب باید اعتراف کنیم که هنوز یک تصور روشن مورد تأیید مجموعه‌ای از داده‌های منسجم تاریخی و پژوهشی نظاممند و کامل از این دوره شکا، گیری و مرحله نخستین عقیده، وجود ندارد.

از ویژگی پژوهش‌های اختصاص یافته به امامیه، سردگمی ثابتی است میان آموزه‌های امامان که قدیمی‌ترین مجموعه‌ها و گردآوری‌های احادیث امامیه روایت کرده‌اند و ایده‌هایی که متفکران و دانشمندان متاخر شیعه اظهار داشته‌اند، بدون پرداختن به تحول تاریخی و عقیدتی که امامیه از زمان غیبت امام دوازدهم تجربه کرده است. ما حتماً به این سردگمی که شناخت روشی از دوران امامیه نخستین راخیلی دشوار می‌کند و همین طور به تحولی که امامیه تجربه کرده است، بازم بگردیم.

تصویر یا بهتر است بگوییم تصویرهایی که از امامیه در این پژوهش‌ها منعکس گردیده، در مقایسه با قدیمی‌ترین متون، پراکنده، سردگم و حتی متضاد به نظریه‌رسد؛ به طوری که

این رویکردها، روایت‌ها و باورها را باید در شرایط زمان و مکان تاریخی خودشان درک نمود
نه الزاماً به عنوان باور و نگاه مذهبی امروز تشیع؛ چه بسا برخی از این دیدگاه‌های تاریخی
موافق مصالح تشیع در جهان امروز نباشند. لذا جادارد که خوانندگان محترم توجه لازم به
این ظرفات‌های تاریخی داشته باشند.

بیشتر موضوعات کتاب حاضر را می‌توان اساس یا بنیاد کتاب تشیع: ریشه‌ها و باورهای عرفانی اثر دیگر مؤلف محترم با ترجمه فارسی از اینجانب دانست که قبلًاً به زبور طبع آراسته شده است. از اینکه توفیقی حاصل شد تا اثر دیگری از این داشتمند و صاحب نظر محترم در مطالعات شیعی را به علاقه‌مندان این حوزه تقدیم نمایم، خدای متعال را شاکرم. لازم می‌دانم که از حمایت‌های صمیمانه استاد امیرمعزی و همچنین همهٔ دوستان و بزرگوارانی که بنده را حمایت و راهنمایی کرده‌اند، نهایت تشکر و قدردانی را داشته باشم. از خدمات، حمایت و همکاری دوستان بزرگوارم علی محمد غلامی، مرتضی هاشمی پور و مدیر محترم نشکر نامک صمیمانه سپاسگزارم. از کمک معز الله‌دینی در آماده‌سازی بخشی از کتاب شناسی فارسی- عربی تشکر می‌کنم. علاوه بر این، مرارت‌هایی را که همسرو فرزندان عزیزم متحمل شدند، هیچ‌گاه فراموش نمی‌کنم و حمایت و محبت شان را همواره گرامی می‌دارم. در پایان ضمن پذیرش مسؤولیت تمام کاستی‌ها، امید است که استادان و صاحب نظران در رفع نقابص، بنده را راهنمای، فرمایند.

نورالدین اللہ دینی
تهران، اردیبهشت ۱۳۹۶

۱. پژوهش‌های «ترکیبی» که خیلی کلی هستند. این آثار کلی دربارهٔ تشبیع یا امامیه است. این پژوهش‌ها، به دلیل ماهیت‌شان، بیشتر از چهارده قرن تاریخ را شامل شده‌اند و یک عقیده را بدون توجه به زمان و مکان ارائه می‌کنند. تحول اعتقادی، برخورد و درگیری ایده‌ها، تغییرات معنایی در واژه‌های فنی را معمولاً به نفع جریانی که تابع از غیبت غالب نگردید و به زبان معرفت آموزه‌های اصلی که به نظر گروه اقلیتی تبدیل گردید، نادیده گرفته‌اند. سایر آثار، در کنار ماهیت عمومی‌شان، با بررسی اجمالی شتاب‌زده و تصحیح عجلانه به دلیل علاقه‌ناشی از انقلاب اسلامی ایران و اتفاقات اخیر در لبنان، خدشه‌دار شده‌اند.

۲. پژوهش‌هایی که خیلی تحلیلی‌اند. این آثار به نکته‌های دقیق یا جنبه‌های مشخص امامیه اختصاص یافته‌اند. درنتیجه نابسنگی دقیق درمورد معنا و مفهوم کلی عقیده نخستین (یعنی جهت، هدف و همچنین معنی عمیق آن) این جنبه‌های مشخص را اغلب خارج از محدوده زمینه ایدئولوژی عمومی خود می‌دانند. این کوتاهی روش‌شناختی همراه با سردرگمی میان آموزه‌های امامان و آموزه‌های متكلمان که در بالا بدان اشاره شد، منجر به تخمین و تناسبات می‌شود. تحلیلی که بر مبنای بخش‌هایی از عقیده باشد بدون توجه به تمامیت آن در یک مقطع زمانی معین، فقط می‌تواند منجر به نظریه‌هایی شود که مبتنی بر بخشی از کل هستند. این نظریه‌ها با خطر جدا شدن از سایر جنبه‌های عقیده است که فراموش شده یا نادیده باقی می‌مانند. برای رسیدن به درک جامع و کاملی از جزئیات بنیادی عقیده، هم جایگاه این جزئیات و هم ارتباط این جزئیات با یکدیگر باید تحلیل شوند. در عین حال باید دانست که در این جزئیات، کلی، نهفته است که پیش از درک عناصر تشکیل دهنده آن [کل]، باید آن را درک نمود.

۳. پژوهش‌هایی که خیلی «ظاهری - سطحی»‌اند. این پژوهش‌ها امامیه را به جنبه‌های اجتماعی - سیاسی یا کلامی - فقهی آن تقلیل داده‌اند و حتی این [جنبه‌ها هم] همیشه براساس متون بنیادی تعریف و ارائه نمی‌شوند. امامیه در اینجا غالباً به عنوان «حزب» سنتیه‌جوی سیاسی - مذهبی یا «مکتب» کلامی و فقهی معرفی و ارائه شده است؛ به طوری که همه ویژگی‌های جزئی، تمام واژه‌های تخصصی و اندیشه‌ها را با این عینک دیده‌اند. این برداشت بر مبنای دیدگاه تقلیلی است و اگر درست بگوییم عقیده را کنار می‌زند و بدون داشت ترکیبی، درک وقایع تاریخی و ویژگی‌های کلامی، ناقص و جانبدارانه باقی می‌مانند.

۴. پژوهش‌هایی که خیلی فلسفی‌اند، به طوری که تحقیقات تاریخی و پژوهش‌های

انسجام ایدئولوژیکی و منطق اعتقادی کاملاً غایب است. با بررسی دقیق‌تر [این پژوهش‌ها]، درکی جامع و جهانی و ترکیبی از عقیده کاملاً غیرممکن به نظر می‌رسد، درکی که برای مطالعه تحلیلی دقیق و جزئیات بنیادی امامیه نخستین ضروری است. آیا [این عقیده] یک جنبش انقلابی سیاسی - مذهبی بود؟ آیا این عقیده عرفان انسان‌کردن اهل تشبیه بود؟ آیا این فلسفه سیاسی نابهنجام در قلب اسلام بود؟ آیا می‌تواند نوعی کلام عقلی معتزلی باشد که با آین فراعقلانی امامان، بزرگ‌نمایی شده است؟ آیا امامان، فقها و متكلمانی بودند که سنت [پیامبر] را محترم می‌شمرند و مورد احترام امت بودند؟ آیا آنها مردان سرخورده و جاه طلبی بودند که گمان‌ورزی‌های مهدویت را متحول کردند؟ آیا افراد روش روان و پر شور و شوقي بودند که تناسبات خود را با مجموعه‌ای از ایده‌های نامنسجم و بدعت‌گزارانه توجیه می‌کردند؟ آیا آنها فیلسوفان عرفانی بودند که رسالت خود را از عالم مُثُل^۱ دریافت می‌کردند؟ دلیل چنین تصویرهای مختلفی هم مرکب است و هم بسیط. مرکب است زیرا مجموعه‌های احادیث امامان بررسی بزرگی از آثاری را تشکیل می‌دهد که اغلب منطق منسجم و نظم طبیعی گفتمان در آنها وجود ندارد. بخشی از این فقدان شاید به دلایل ذاتی در شماری از احادیث که ویژگی باطنی دارند، داوطلبانه باشد. بازگرداندن عقیده به آنچه که احتمالاً انسجام نخستین آن بوده، مستلزم بررسی نظام مند تمام بخش‌های موجود این مجموعه‌های احادیث است. این کار هیچ وقت انجام نشده است و این جای خالی منجر به مسئله ساده‌ای شده که به رغم آشکاربودنش، از چشم متخصصان این حوزه دور مانده است: ما هنوز جهان‌بینی^۲ امامیه نخستین را نمی‌شناسیم. درباره دیدگاه یا ینیشی که امامان درمورد جهان، انسان و تاریخ داشتند (وبه دیگران منتقل می‌کردند) هیچ نمی‌دانیم، یا تقریباً چیزی نمی‌دانیم. به عبارتی دیگر، کیهان‌شناختی، انسان‌شناختی و نجات‌بخش شناختی امامیه در مراحل نخستین آن، حوزه‌هایی مطالعه‌نشده و کشف‌نشده باقی مانده‌اند. ازانجا که ما درک نمی‌کنیم یا حتی نمی‌دانیم که «جهان‌بینی» امامان چه بوده است، هم توصیف کلی آن و هم ویژگی‌های مشخص آن ناقص و پراکنده باقی مانده‌اند، اگر نه نامفهوم. با توجه به این، آثاری را که به امامیه اختصاص یافته‌اند می‌توان به چهار گروه کلی تقسیم نمود. با این تقسیم‌بندی تلاش ماین است که نابسنگی این آثار را برای روش ساختن بینش منسجم تاریخی و جهانی امامیه نخستین مورد تأکید قرار دهیم: